

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

กระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เป็นกรอบแนวคิดที่นำเอาการกระทำระหว่างกัน (interaction) กับสัญลักษณ์ (symbol) เป็นกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์แต่ละคน ทั้งนี้เพราะช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์สมบูรณ์มากขึ้น (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, 2530: 1-2)

สาระสำคัญของกรอบแนวคิดนี้อยู่ที่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กล่าวคือ การกระทำของบุคคลย่อมมีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าจะกระทำนั้นจะไปในทางเดียวกันหรือเป็นการกระทำทั้งสองฝ่าย ในการกระทำระหว่างกันทางสังคมนั้น จะต้องมีสัญลักษณ์สื่อความหมาย ต่างฝ่ายต่างแปลความหมายภายใต้กรอบของข้อกำหนดทางวัฒนธรรม กรอบแนวคิดการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นี้ประกอบด้วยสมมติธรรม 3 ประการ คือ

1. สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลทั้งหลายที่มีอัตตะ (Self) หรือตัวตน ซึ่งเกิดจากการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นคือ มนุษย์สามารถตีความหมายของการกระทำของตนเองได้เช่นเดียวกับที่เขากระทำต่อผู้อื่นให้รับรู้ความหมายนั้น ผ่านการชี้แนะและตีความวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายใต้สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมให้กับตนเอง

2. การกระทำของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่ถูกปลดปล่อยจากแรงขับตามธรรมชาติ แต่เป็นผลจากการสร้างสรรค์โดยบุคคลนั้น จากการบันทึกและให้ความหมายของสถานการณ์ที่เขาได้ก่อการกระทำนั้น ๆ ขึ้นมา

3. การกระทำร่วมหรือการกระทำของกลุ่ม เป็นผลจากการประสานการกระทำของแต่ละบุคคลเข้าหากัน จากการทำที่แต่ละคนตีความและคำนึงถึงการกระทำของกันและกัน

H. Blumer (1962 อ้างใน เสริน ปุณณะหิตานนท์, 2523:264-265) ได้กล่าวถึงแนวคิดของ George H. Mead ซึ่งได้วิเคราะห์เกี่ยวกับแนวคิดการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ไว้ดังต่อไปนี้

1. มนุษย์เรามีตัวตน (Self) จึงทำให้เป็นเจ้าของการกระทำและรวมถึงผลแห่งการกระทำของตนเองด้วย ซึ่งก็หมายความว่าเราสามารถกระทำต่อตนเองได้เช่นเดียวกับที่กระทำต่อคนอื่น อย่างเช่น โกรธตัวเอง ประณามตัวเอง ทำร้ายตัวเอง ฯลฯ

2. ความสามารถกระทำต่อตัวเองได้ เป็นกลไกที่บ่งชี้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราว่ามีความหมายอย่างไร และสิ่งที่สังเกตเห็นก็จะเป็นเครื่องแนะแนวทางการกระทำ สิ่งใดก็ตามที่คนเรารู้สึกด้วย

ประสาทสัมผัส ข่อมเป็นสิ่งที่เราสามารถสร้างอัตลักษณ์แก่ตัวเองได้ และปรับการกระทำให้สอดคล้องไปกับผลของการแปลความหมายในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

3.การสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ตนเอง ก็คือการทำสิ่งที่ได้รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสกลายเป็นสิ่ง ที่ช่วยในการสร้างอัตลักษณ์ซึ่งไม่เหมือนกับสิ่งเร้าในแง่ที่ว่า สิ่งเร้ามีคุณสมบัติประจำตัวที่มีผลกระทบต่อตัวบุคคลและสามารถระบุคุณสมบัตินั้นออกมาต่างหากจากตัวบุคคลได้ ส่วนสิ่งที่ช่วยในการสร้างอัตลักษณ์นั้น คุณสมบัติหรือความหมายของมันเป็นอย่างไรรู้ขึ้นอยู่กับการกำหนดของบุคคลนั้น ๆ เอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสร้างอัตลักษณ์เป็นผลผลิตของความพร้อมที่จะกระทำของบุคคลแทนที่จะเป็นตัวเหตุที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำ (เหมือนดังกรณีของสิ่งเร้า) สิ่งที่อยู่ล้อมรอบตัวคนเราไม่ได้มีความหมายตายตัวจนกระทั่งกระตุ้นให้กระทำอย่างเดียวกันทุกครั้งไป หากแต่มีความหมายไปตามที่สังคมสร้างหรือกำหนดขึ้นบนพื้นฐานของสัญลักษณ์

4.ในการดำเนินชีวิต เราจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขต่าง ๆ และข้อกำหนดทางวัฒนธรรมที่จะอำนวยความสะดวกและที่อาจจะเป็นอุปสรรคขัดขวาง จะต้องพิจารณาข้อเรียกร้อง ความคาดหมาย ข้อห้าม และการขู่คุกคาม ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่เรากำลังกระทำอยู่ การกระทำของเราจึงถูกสร้างขึ้นมาจากที่ละขั้นตอน ตามการบ่งชี้ตามค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม

5.กระบวนการสร้างการกระทำขึ้น โดยการบ่งชี้สิ่งต่าง ๆ และแปลความหมายให้แก่ตัวเอง มีลักษณะที่เด่นชัดและแตกต่างไปจากสิ่งที่เรียกกันโดยทั่วไปในทางจิตวิทยาว่า “ego” เนื่องจากคนเราจะยอมรับคัดค้านตอบโต้ หรือเปลี่ยนรูปสิ่งต่าง ๆ ไปตามผลของการกำหนดหรือแปลความหมายของสิ่งเหล่านั้น โดยใช้ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มาก่อนการกระทำเป็นเครื่องอธิบายกระบวนการบ่งชี้ความหมายให้แก่ตัวเองได้ และ

6.การกระทำของกลุ่ม เป็นกรณีที่สมาชิกแต่ละคนก่อรูป จัดแนวและอิงการกระทำของตนให้เข้ากันได้เป็นอย่างดี โดยที่แต่ละคนต่างก็หาทางให้ทราบว่าคนอื่นจะทำอะไรหรือตั้งใจจะทำอะไร หรือเรียกได้ว่าเป็นการหาความหมายของการกระทำ และที่ทำเช่นนั้นได้ก็เพราะได้คำนึงถึงบทบาทของคนอื่น ตามที่สังคมหรือกลุ่มได้กำหนดเอาไว้

นอกจากนี้ Herbert Blumer (1969:2) ได้วางรากฐานของ symbolic interactionism ไว้บนหลักเกณฑ์ประกอบคำอธิบาย 3 ประการ คือ

1.คนเราจะกระทำต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างไรมันขึ้นอยู่กับความหมายที่สิ่งเหล่านั้นมีต่อเขาไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สิ่งของวัตถุหรือสิ่งที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ เช่น มโนคติ และค่านิยมที่คนเราพบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน

2.ความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ได้มาจากหรือเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (ตัวเขาและคนอื่น)

3.ความหมายเหล่านั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปได้ เนื่องจากบุคคลกำลังเผชิญกับเหตุการณ์บางอย่างและได้แปลความหมายนั้นเสียใหม่ให้เหมาะสม (โดยการเลือก ตรวจสอบ ระวัง จัดหมู่ จัดพวกเสียใหม่และแปลความหมายไปตามสถานการณ์ที่เขาเผชิญอยู่) เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางของการกระทำของตน

A.K. Cohen (1966 อ้างในเสริน ปุณณะหิตานนท์, 2523:272-283) ได้อธิบายพฤติกรรมด้วยแนวคิดเรื่องตัวตน ที่ตรงกับรากฐานเดิมของ symbolic interactionism ไว้ว่า จุดเริ่มต้นคือกรณีที่บุคคลกำลังอยู่ในกระบวนการค้นหา สร้าง ทดสอบ พิสูจน์และแสดงออกซึ่งตัวตนของเขา และตัวตนของเขานั้นจะเชื่อมโยงกับบทบาทอย่างแนบแน่นและผันแปรไปด้วยกัน จนเข้าไปสู่โครงสร้างของตัวตนนั่นเอง บทบาทเป็นส่วนหนึ่งของระบบแยกประเภทในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นการแยกคนออกเป็นพวก ๆ อย่างมีความหมาย และเป็นที่ยอมรับนับถือทางสังคม บทบาทเป็นเครื่องกำหนดสิ่งที่สมาชิกจะเป็นได้ในสังคมนั้น ๆ ตัวตนได้ถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็นไปได้เหล่านี้

การทำให้คนอื่นเห็นจริงไปด้วยตามคำกล่าวอ้างนั้น ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับความหมายทางสังคมของการครองบทบาทนั้น ๆ เช่น คุณสมบัติส่วนตัว คุณภาพของพฤติกรรมที่แสดง ความหมายของการเป็นเจ้าของบทบาท คุณลักษณะที่วัดความถูกต้องเพียงพอในบทบาท การเรียนรู้ในเรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะต้องไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าคนเราจะทุ่มเทจิตใจให้กับบทบาทใดบทบาทหนึ่งไปแล้วมากหรือน้อยเพียงใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะการแสดงบทบาทเป็นกระบวนการเสนอตัวตนของเราออกไปให้คนอื่นรู้และเมื่อมีการตอบสนองกลับมาจากคนอื่น ก็จะเป็นประสบการณ์ในชีวิตอย่างหนึ่งที่ช่วยให้เรารู้ว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขให้ถูกต้องตามลักษณะที่คนทั่วไปเชื่อกันว่าคนประเภทนี้จะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้ คนเรารู้ว่าความประพฤตินั้นบ่งลักษณะผู้ครองบทบาทหนึ่ง ๆ ประกอบไปด้วยเสื้อผ้าที่สวมใส่ กริยาท่าทาง สิ่งที่ชอบและไม่ชอบ การพูดจา และความเห็นที่แสดงออกไป ทุกสิ่งทุกอย่างนี้รวมอยู่ในสิ่งที่เราเรียกว่าแบบแผนของชีวิต

ทักษะที่กล่าวมานี้มีนัยสำคัญอย่างหนึ่งว่า คนเรานั้นจะต้องมีการเรียนรู้แนวทางการประพฤตินี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับบทบาท โดยจะเริ่มต้นจากการมีความเกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แล้วในที่สุดก็ทุ่มเทจิตใจให้กับบทบาทเหล่านั้น คนเราอาจจะรับและระบุตัวเองว่ามีบทบาทอย่างหนึ่ง ก่อนที่จะรู้ว่าทำอย่างไรเสียด้วยซ้ำไป เหมือนกับกรณีของเด็กกำลังได้อัตลักษณ์ทางเพศมาโดยที่ยังไม่รู้อันแท้จริง แต่เมื่อคนเราได้อัตลักษณ์มาแล้วก็สนใจที่จะเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้นั้น

นอกจากนี้ Cohen ได้นำเอาแนวความคิดของ Mead มาประยุกต์ใช้มากขึ้นโดยชี้ให้เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ต่างฝ่ายต่างก็ระบุอัตลักษณ์ให้ความหมาย และจำแนกพวกซึ่งกันและกันว่า ใครมาจากไหน มีฐานะอย่างไร เป็นคนประเภทไหน ฯลฯ ทั้งนี้โดยที่ได้เรียนรู้มาจากแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ตนสังกัดอยู่ การเรียนรู้ตามปกติในเรื่องนี้ก็คือการเรียนรู้

เรื่องบทบาทในสังคมของเขา ซึ่งประกอบไปด้วยล้อยคำที่ใช้เรียกบทบาทต่าง ๆ เรียนรู้ว่ามีกฎเกณฑ์อะไรบ้างที่จะทำให้ผู้พบเห็นสามารถตระหนักได้อย่างถูกต้อง มีจินตภาพเกี่ยวกับคนชนิดนั้นชนิดนี้ว่าเป็นอย่างไร มีความคาดหวังว่าเขาจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรบ้าง และมีมาตรฐานสำหรับประเมินค่าคนพวกนั้นพวกนี้อย่างไร คนเราอาจจะกล่าวอ้างเอาว่า ตัวเองเป็นคนชนิดนั้นชนิดนี้ แต่ก็จะต้องมีความหมายในทางวัฒนธรรมที่ตัวเองและคนอื่นที่มีความสัมพันธ์ด้วย โดยการพิสูจน์ความถูกต้องกับเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของบทบาทนั้น ๆ และจะทราบความถูกต้องได้ก็ต่อเมื่อคนอื่นสนองกลับมาด้วยการยอมรับว่าตัวเองเป็นอย่างนั้นจริงๆ ในการกระทำเช่นนั้นคนเราก็จะสามารถยืนยันด้วยความแน่ใจว่าการมองตัวเองไม่ผิดพลาด กล่าวโดยสรุปคือ เราไม่สามารถที่จะบอกได้ว่าเราเป็นผู้นำ คนมีเสน่ห์ เซียนพนัน หรือเป็นเจ้าพ่อ จนกว่าเราจะได้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ที่ยากลำบากในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม จนกว่าเราจะเริ่มด้วยการลองแสดงบทบาทที่เป็นไปได้ตามเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ทำตัวเป็นคนอย่างนั้นบ้างอย่างนี้บ้าง แล้วดูว่าสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไรจากการตอบสนองของคนอื่น ในขณะเดียวกันก็ค้นพบว่าการแสดงบทบาทนั้นง่ายหรือยากและคุ้มค่าอย่างแท้จริงหรือไม่ สิ่งที่จะบอกแก่เราว่าคุ้มหรือไม่คุ้มก็คือ เกียรติภูมิ และรางวัลอย่างอื่น (ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม) ที่เป็นของคู่กันกับการเป็นคนชนิดนั้น

2. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Social Identity)

ในปัจจุบันหากสำรวจคู่มือที่เกี่ยวข้องกับข้อถกเถียงทางทฤษฎีสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในแวดวงวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) จะต้องพบมโนทัศน์ “อัตลักษณ์” ซึ่งถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับมโนทัศน์อำนาจ การนิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) เมื่อเป็นเช่นนั้น อัตลักษณ์จึงมีความหมายที่ต่างจากความหมายที่เป็นความเข้าใจโดยสามัญสำนึกทั่วไปอย่างมาก กล่าวคือ เรามักรู้สึกที่อัตลักษณ์ของบุคคลควรจะหมายถึงคุณสมบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งนั้น เช่นเดียวกับคำแปลของอัตลักษณ์ (identity) ก็คือคำว่า “เอกลักษณ์” ทว่าในแวดวงสังคมศาสตร์ปัจจุบัน ความหมายนี้แปรเปลี่ยนไปแล้ว ความเป็นปัจเจกภาพกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป ดังนั้นคำว่าอัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม เป็นไปอย่างหลากหลายซับซ้อน และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์เกี่ยวกับเวลา พื้นที่ และแบบแผนชีวิตประจำวันมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกที่เรามีเกี่ยวกับตัวเราเอง การปรับเปลี่ยนประสบการณ์และแบบแผนชีวิตประจำวันของปัจเจก ซึ่งเชื่อมโยงถึงการปรับเปลี่ยนสัมพันธ์กับผู้อื่น มีกระบวนการสร้างตัวตน และอัตลักษณ์จากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนอย่างยิ่ง

ศาสตร์ทางมานุษยวิทยามีจุดแข็งอย่างหนึ่ง คือ การให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมในสังคม มีงานสนามจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาความหมายของมโนทัศน์ปัจเจกภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม สังคมต่างยุคต่างที่ผลิตค่านิยมที่หลากหลายเกี่ยวกับ “ความเป็นตัวฉัน” ตลอดจนบทบาทหน้าที่และฐานะทางสังคมของ “ตัวฉัน” ความหมายของปัจเจกภาพฝังแน่นอยู่กับบริบททางสังคม มันเกี่ยวข้องกับระบบอำนาจในสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับว่าสังคมนั้นมีระดับ “ความเป็นสถาบัน” มากน้อยเพียงใด และยังเกี่ยวข้องกับค่านิยม “สังคม” ด้วยเพราะมโนทัศน์ปัจเจกภาพจะเป็นสิ่งที่เชื่อมคนกับสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ ดังนั้นการแปรเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนจึงเป็นไปตามบริบทซึ่งมีไม่รู้จบ อัตลักษณ์จึงเป็นคุณสมบัติที่คนหยิบยืมสร้างขึ้นตามสถานการณ์เฉพาะหน้า (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546; 31-33)

อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ *identitas* เดิมใช้คำว่า *idem* ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความสองนัยยะด้วยกัน คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือการตีความหมายเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกัน ระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ธิปริชา, 2547 : 32 – 34) นอกจากนั้นแล้ว เจนกินส์ (Richard Jenkins) ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มีความอยู่แล้วในตัวของมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (Richard Jenkins, 1996 : 3 – 4) ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของเบอร์เจอร์และลักแมน (Peter Berger and Thomas Luckmann) ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมี ความคงที่ เปลี่ยนแปลง หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก (Peter Berger and Thomas Luckmann, 1967) กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร นั่นคือเป็นเรื่องของการประกอบขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในปัจเจก บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนด้วย ฉะนั้นเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่น ๆ

ในบทความชิ้นสำคัญเรื่อง “The Questions of Cultural Identity” Hall (อ้างถึงใน จีรวุฒิเสนา คำ, 2547 : 229 – 241) กล่าวไว้ว่า มโนทัศน์ว่าด้วยอัตลักษณ์เท่าที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน อาจจำแนกได้เป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรกคือ มโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้ง (enlightenment subject) ซึ่งมองตัวตนหรืออัตลักษณ์ในฐานะที่มีอำนาจอธิบาย มีความเป็นอิสระจากเงื่อนไขทั้งปวง มีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นหนึ่งเดียวในตัว ตัวตน คือผู้รู้ ผู้สร้างความรู้ ผู้มีเหตุผล ผู้กำหนดศีลธรรม ผู้มีสำนึกและเป็นผู้กระทำอย่างมีสำนึกที่ สืบทอดมายาวนานในประวัติศาสตร์ความคิดของยุโรป อัตลักษณ์หรือความเหมือนปรากฏในงานถกเถียงทางปรัชญาของตะวันตกมาก่อนข้างยาวนาน และปรากฏชัดในงานปรัชญาของ John Locke และ David Hume ปทานุกรมภาษาอังกฤษฉบับแรกที่บรรจุคำว่าอัตลักษณ์เข้าไว้ก่นิยามว่า “ ความเหมือนของบุคคลหรือสรรพสิ่งข้ามกาลเวลาและสถานที่ หรือเงื่อนไขหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวบุคคลหรือสิ่งของในตัวของมันเองและมีใช้สิ่งอื่น ” กล่าวอีกนัย อัตลักษณ์คือ “ความเป็นหนึ่งเดียวหรือเอกภาพของตัวตน” Hall กล่าวในทำนองเดียวกันว่า มโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้งนี้ มองอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นหนึ่งเดียว มีรหัสร่วมทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์คือ “ตัวตนที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว” (one true self) หรือ “มนุษย์ คนเดียว” (one people) อัตลักษณ์มีแก่นแกน มีรากเหง้าที่แท้จริง อัตลักษณ์มีอยู่ก่อนแล้วและดำรงอยู่เพื่อรอการค้นพบ และสามารถดำรงอยู่และเป็นหนึ่งเดียวข้ามมิติของเวลา สถานที่ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (Hall, 1990 : 223 อ้างถึงใน วรเมธ ยอดบุญ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548)

Hall เรียกมโนทัศน์ตัวตนรู้แจ้งนี้อีกอย่างหนึ่งว่า มโนทัศน์ตัวตนสมัยใหม่ ที่มีร่องรอยแนวคิดมาตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการในยุโรปเมื่อศตวรรษที่ 16 ที่มองตัวตนในฐานะ ปัจเจกชนที่ไร้ข้อมูลผูกมัดทางศาสนาและโครงสร้าง และปรากฏชัดในงานของ Rene Descartes ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาสมัยใหม่ Descartes จับมนุษย์มาเป็นศูนย์กลางจักรวาลแทนพระเจ้า และแบ่งองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นร่างกายและส่วนที่เป็นจิต และจิตคือส่วนที่ก่อให้เกิดตัวตน ที่มีความสามารถในการคิดและการให้เหตุผล การให้เหตุผลเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ สะท้อนในวลีอมตะ “ฉันคิดฉันจึงดำรงอยู่” ของ Descartes แนวคิดปัจเจกชนในฐานะตัวตนสมัยใหม่หรือผู้มีเหตุผล มีความเป็นหนึ่งเดียนีปรากฏชัดในแนวคิดของ John Locke และรวมไปถึงนักคิดยุคความรุ่งโรจน์ทางปัญญาของยุโรปในศตวรรษที่ 18 และเป็นฐานคิดที่สนับสนุนการเติบโตของระบบทุนนิยมและประชาธิปไตยสมัยใหม่

กลุ่มที่สอง มองอัตลักษณ์ในฐานะตัวตนทางสังคม (sociological subject) และเกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างและซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ สะท้อนการตระหนักถึงความเพียงพอของแนวคิดที่มองอัตลักษณ์ว่าเป็นตัวตนที่มีแก่นแกน มีความเป็นอิสระ และเพียงพอในตัวเอง แนวคิดกลุ่มที่สองนี้มองว่า อัตลักษณ์หรือตัวตนคือ สิ่งที่ถูกสร้างจากความสัมพันธ์ของตัวตนกับคนอื่นที่มีความสำคัญ โดยคนอื่นที่สำคัญ (significant others) อาจจะเป็นพ่อแม่หรือ

คนใกล้ชิดกับตัวตน คนอื่นที่สำคัญ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมต่อระหว่างตัวตนกับโลกแห่งคุณค่า ความหมายและสัญลักษณ์ที่ตัวตนนั้นดำรงอยู่ (Hall, 1992 : 275 อ้างถึงใน วรเมธ ขอดบูน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548) อัตลักษณ์แม้จะมีแก่นความเป็นตัวตนและสิ่งที่เรียกว่า “ตัวตนที่แท้จริง” (the real me) แต่แก่นดังกล่าวก็ถูกสร้างและปรับเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคม อัตลักษณ์จึงทำหน้าที่เป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่าง “ข้างนอก” และ “ข้างใน” ระหว่าง “โลกสาธารณะ” กับ “โลกแห่งบุคคล” Hall เห็นว่า แนวคิดที่สองนี้ปรากฏในงานของ George Herbert Mead และงานของ Charles Horton Cooley ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนในสาขาสังคมวิทยาอเมริกัน นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา

กลุ่มที่สาม คือ โนทัศน์ที่มองอัตลักษณ์ในฐานะตัวตนหลังสมัยใหม่ หรือ โนทัศน์การดึงตัวตนออกจากศูนย์กลาง (de – centering the subject) แนวคิดนี้ Hall เห็นว่าพัฒนาต่อเนื่องจากแนวคิดที่สอง และเกิดขึ้นในยุคสังคมสมัยใหม่ตอนปลายหรือหลังสมัยใหม่ ซึ่งสาระสำคัญคืออัตลักษณ์หรือตัวตนเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีความหลากหลาย อัตลักษณ์เป็นเสมือนเรื่องเล่า (narrative) ที่หลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าเล่าที่ไหน เล่าเวลาใด เล่ากับใคร เล่าอะไร และเล่าทำไม อัตลักษณ์จึงมีลักษณะของ ปฏิสัมพันธ์ (dialogue) และมีหลากหลายเสียง (polyphony) นอกจากนี้ Hall กล่าวเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์แบบสมัยใหม่ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็น “ตัวตนที่ร่อนเร่ไร้ที่เกาะ” (end – less nomadic existence) อัตลักษณ์ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล่าที่ “มีโครงสร้าง” “มีหัวเรื่องคลุม” หรือมีคนอื่นหรือสังคมกำหนดว่าคุณคือใคร อัตลักษณ์เกิดจากการระบุโดยคนอื่นและนิยามจากตัวเรา การมีคนอื่นระบุทำให้ อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่เรากำหนดเองทั้งหมด แต่การมีโครงสร้างกำหนด ก็ไม่อาจกำหนดได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้น อัตลักษณ์ที่มีฐานะเป็นเรื่องเล่า จึงเป็นเรื่องเล่าตามฐานะและตำแหน่งทางสังคม อัตลักษณ์แม้จะเป็นเรื่องเล่าก็เล่าในสถานที่ เวลา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงอันหนึ่ง สิ่งที่เล่าจึง “อยู่ในบริบทตลอดเวลา” และเป็นเรื่องที่พูด เล่า หรือเขียนจากตำแหน่งที่ “ถูกจัดวาง” (positioned) (Hall, 1990 : 222 อ้างถึงใน วรเมธ ขอดบูน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548) เช่น Hall กล่าวถึงตัวเองว่า เขากล่าวถึงอัตลักษณ์ใหม่จากตำแหน่งที่เขาถูกจัดวางทางสังคม เช่น พูดหรือเขียนจากฐานะที่เป็นคนที่เกิดในจาไมกา ในครอบครัวของชนชั้นกลางระดับล่าง คนที่ใช้ชีวิตวัยผู้ใหญ่ในอังกฤษและมีแกนพลัดถิ่นผิวดำครอบอยู่ เขียนหรือพูดจากตำแหน่งของคนทำงานด้านวัฒนธรรมศึกษามายาวนาน ดังนั้น อัตลักษณ์จึงมิใช่เรื่องเล่าที่ผู้เล่าจะเล่าอะไรและอย่างไรก็ได้ (Hall, 1989 : 344 – 345 อ้างถึงใน จีรวุฒิ เสนาคำ, 2547 : 251)

นักวิชาการไทยที่กล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์เช่น จลาตชาย รมินานนท์ (2542 : 153 – 174) ที่อธิบายความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” ว่าหมายถึง สิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา

แตกต่างจากเขา พวกเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรา พวกเขา อัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” และความแตกต่างกับ “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” หรือ “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์” เกิดขึ้นควบคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคปัจจุบันกับ อัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคอดีตเมื่อห้าสิบปีที่แล้ว มีความแตกต่างกัน เนื่องจากวัยรุ่นทั้งสองยุคมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน การจะทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์นั้น ควรต้องย้อนกลับไปทำความเข้าใจกับ สิ่งเฉพาะบุคคล-ความเป็นตัวตน (individual-selfhood) ซึ่งล้วนเป็นสองสิ่งที่เกิดผสมผสานเป็นตัวตน สิ่งเฉพาะบุคคล (individual) อาจมีหลากหลายกันไปแต่มีความสัมพันธ์เฉพาะกับตัวเอง ส่วนความเป็นตัวตน (selfhood) อาจต้องมีความสัมพันธ์กับสังคมร่วมอยู่ด้วย เปรียบเสมือนว่า (Individual) เป็น ลักษณะภายใน และ (selfhood) เป็นลักษณะภายนอก แต่ทั้งสองส่วนผสมมีอยู่ในตัวเราเอง (Richard Jenkins,2004:18)

สิ่งสำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง ระหว่างความเป็นส่วนตัวและความเป็นส่วนรวม คือการพยายามค้นหาความแตกต่างให้พบก่อนในช่วงแรก จากนั้นจึงค่อยค้นหาความเหมือนของทั้งสามัญสำนึกและจิตสำนึกในช่วงท้าย ซึ่งต่างก็ขึ้นอยู่กับความเป็นส่วนตัว แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า สังคมจะเกิดจากส่วนรวมเพียงอย่างเดียวเพราะเป็นไปได้ว่ามีความเป็นส่วนตัวทับซ้อนอยู่ด้วยเช่นกัน

จุดมุ่งหมายของความเป็นส่วนตัวจะนำเอาความเข้าใจพื้นฐานมาจาก Human World ของ Jenkins ซึ่งมีความเห็นว่าโลกเราเป็นเหมือนผู้สร้างและทำให้เกิดประสบการณ์ของมนุษย์ขึ้น โดยแบ่งรูปแบบออกเป็น 3 แบบ (Richard Jenkins,2004:17) คือ

1. รูปแบบปัจเจกบุคคล คือ เน้นในด้านตัวตนและสิ่งที่ดำเนินไปตามความคิดของแต่ละบุคคล
2. รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ คือ เน้นในด้านองค์ประกอบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสิ่งที่ดำเนินไปตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน
3. รูปแบบของสถาบัน คือ เน้นในด้านรูปร่างของสังคม และแบบแผนขององค์กร รวมถึงเป็นตัวกำหนดให้เกิด สิ่งที่สร้างหนทางในการกระทำต่าง ๆ (way-of-doing-things)

Mead ให้ตัวอย่างเกี่ยวกับคำว่า I และ Me ซึ่งทั้งสองคำเป็นสิ่งที่หมายถึงตัวของเราเอง แต่เปรียบ I เป็นสิ่งที่คล้ายกับ individual คือ “ฉัน”ที่ไม่เกี่ยวกับใครก็ได้ แต่ Me คือ “ฉัน”ที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น นอกจากนั้นยังกล่าวถึง mind และ selfhood ว่าเกิดจาก กระบวนการสร้างให้เกิดตัวตนหรือร่างกาย (embody) เพราะ Body มีลักษณะภายนอก คือ ร่างกายที่สามารถจับต้องได้ และลักษณะภายใน คือจิตใจที่รับรู้เฉพาะตัวเอง ลักษณะภายในและลักษณะภายนอก(internal &

external) ในเรื่องความแตกต่างระหว่างสองส่วนนี้ที่เห็นอย่างแรกก็คือดังตัวอย่างข้างต้นในเรื่อง I และ Me ของ Mead แต่มันมีความยากอยู่ที่จะแสดงให้เห็นถึงภาพความแตกต่าง การชี้แจงเหตุผล และการแสดงตัวอย่างต่าง ๆ นั้น เนื่องจากมันมีความซับซ้อนยุ่งยากอย่างยิ่ง ดังนั้นการทำความเข้าใจควรจะดำเนินไปโดยการใช้การอุปมาจึงจะเหมาะสมที่สุด ลักษณะภายใน (internal) คือ “myself” และ ลักษณะภายนอก (external) คือ “me” ซึ่งทั้งสองเป็นกระบวนการที่ทำเป็นประจำ หรือปฏิบัติอยู่ทุกวัน (routine) อัตลักษณ์ (identity) คือเป็นทั้งภายใน “interior” และภายนอก “exterior” เป็นเครื่องหมายแห่งการรวมตัวกันของความเป็นตัวเอง (individual) และความเป็นส่วนรวม (collective) ภายใต้ทฤษฎีสังคมศาสตร์ (Richard Jenkins, 2003; 25)

ภาพลักษณ์ตัวตน (self image) และภาพลักษณ์สาธารณะ (public image) คืองานเขียนจาก Erving Goffman ที่มีความน่าสนใจอย่างมากที่เกี่ยวกับเรื่องของอัตลักษณ์ (identity) โดยมี 2 ประเด็นที่คล้ายกันหรือแทบจะเป็นสิ่งเดียวกัน ที่พิจารณาได้จากงานเขียนของเขาคือ เรื่องของงานประจำ (routines) และแบบแผนพิธีที่มีการปฏิสัมพันธ์กันทุกวัน (rituals of everyday interaction) โดยสามารถสรุปประเด็นนี้ ได้เป็น 4 หัวข้อหลัก ๆ คือ

1. การก่อให้เกิดการสร้างตัวตน (embodiment) และเรื่องของพื้นที่ (spacility) ในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (interaction) ในเรื่องการปฏิสัมพันธ์สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ เบื้องหน้า (front-stage) และเบื้องหลัง (back-stage) หรือเปรียบเทียบได้กับ ความเป็นสาธารณะ และความเป็นส่วนตัว โดยการสร้างตัวตนของตนเองจะมีขอบเขตอยู่ที่ว่าจะแสดงความเคารพ (respected) หรือความก้าวร้าว (violated) ออกมา

2. เขาใช้การอุปมา (metaphor) 2 อย่างเพื่อจะสร้างความเข้าใจในเรื่องของกิจกรรมหรืองานประจำวัน รวมถึงการปฏิสัมพันธ์ โดยเปรียบเหมือนกับการแสดงซึ่งมีทั้งเบื้องหน้าเวที และเบื้องหลังเวที กับอีกหนึ่งตัวอย่างคือ การเปรียบกับเกม ๆ หนึ่ง ซึ่งในแต่ละการปฏิสัมพันธ์นั้นย่อมมีความร่วมมือกันภายในองค์กร มีแบบแผนและกฎระเบียบซึ่งมีอยู่จริงในเรื่องการติดต่อซึ่งกันและกัน

3. ความหลากหลายของชีวิต และประสบการณ์ก็เป็นเรื่องที่อยู่ในแนวคิดของ Goffman เช่นกัน จากมุมมองของแต่ละบุคคลและในเรื่องของการจัดตั้งองค์กรสถาบันของโลกมนุษย์ ต่างก็ตั้งอยู่บนกรอบที่มาจากความหมายของลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ประกอบกับกฎภายใต้การปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคนเปรียบเป็นละครตอนต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันไปตามลำดับ บางครั้งก็ถูกจัดอย่างเป็นทางการ แต่บางครั้งก็ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากมายนัก คือขอบเขตของพื้นที่และเวลา รวมถึงความรู้สึกที่สามารถรับรู้ได้ การวิเคราะห์กรอบในจุดนี้จะเป็นประโยชน์ในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในโครงสร้างทางสังคม

4. Goffman ยังให้ความคิดเห็นในเรื่องของรูปแบบปฏิสัมพันธ์ : การเผชิญหน้ากันซึ่งมีความเกี่ยวข้องระหว่างการสร้างความเป็นตัวตน (ในส่วนนี้ไม่นำความสัมพันธ์กันทางโทรศัพท์หรือจดหมายมารวมอยู่ด้วย) เป็นรูปแบบที่เป็นกิจกรรมระหว่างความเป็นส่วนตัวกับส่วนรวมที่เป็นจริง ที่มีส่วนประกอบของเหตุแห่งการปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งต่างก็มีนัยความหมายในความสัมพันธ์แบบข้อต่อหลวม ๆ หรือมีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ คือ อาจมีเงื่อนไขเกี่ยวข้องกันแต่ไม่ได้หมายรวมถึงความสามารถที่จะกำหนดอย่างตายตัวของกันและกัน (Richard Jenkins, 2004: 68-70)

สิ่งที่สำคัญสำคัญของ Goffman คือ อัตลักษณ์ (identity) ของแต่ละบุคคล บุคคลจะจัดการกับอัตลักษณ์ของตัวเองเมื่ออยู่ภายใต้การปฏิสัมพันธ์กันหรือเมื่ออยู่ร่วมกัน แต่ละบุคคลจะนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากคนอื่นจากภายใน (internal) คือ การที่เราพยายามแสดงภาพลักษณ์ที่ดีต่อสาธารณะ ส่วนจากภายนอก (external) คือ ปฏิกริยาจากบุคคลอื่นที่อาจจะยอมรับหรือไม่ก็ได้ การให้ความหมายของการเป็นตนเองจะปรากฏออกมาภายใต้การดำเนินไปของความสัมพันธ์ระหว่างภาพลักษณ์ตัวตนและภาพลักษณ์สาธารณะ เขากล่าวว่าการปฏิสัมพันธ์ด้านวาจา หรือการพูดคุยกันแสดงถึงการให้ความหมายของความเป็นตนเองทั้งภายในและภายนอก ทำให้เกิดความประทับใจ มนุษย์ต้องการที่จะส่งอัตลักษณ์ออกไปสู่คนอื่น และพยายามที่จะทำให้เกิดการตอบรับกลับมา หรือกล่าวอีกอย่างว่ามนุษย์ต้องการที่จะนำภาพลักษณ์ของตัวเอง เสนอสู่ภาพลักษณ์สาธารณะดังเช่นตัวอย่างคือ “ฉันชอบเล่นกีตาร์ในห้องนอน แต่ก็พยายามฝึกทักษะให้มากขึ้นเพื่อที่จะได้เป็นนักกีตาร์ที่มีความสามารถต่อไป การเล่นกีตาร์ในห้องนอนถือเป็นภาพลักษณ์ส่วนตัว และการต้องการเป็นนักกีตาร์คือการแสดงออกให้คนอื่นเห็น จึงถือเป็นภาพลักษณ์สาธารณะ” (Richard Jenkins, 2004: 71-72)

ความแตกต่างระหว่างการนิยามจากภายในและการนิยามจากภายนอก เป็นเพียงการวิเคราะห์เบื้องต้น ในส่วนที่ซับซ้อนของชีวิตทางสังคม การแยกประเภทของความเป็น “เขา” (them) มีส่วนทำให้ความเป็น “เรา” (us) เค้นขึ้นมา และการนิยามความเป็น “เรา” (us) ก็เป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่น ๆ ในงานของ Barth ความเป็นชาติพันธุ์เป็นการผลิตหรือผลิตซ้ำ และเปลี่ยนรูปของความเป็นกลุ่ม (group – ness) ที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพรหมแดนระหว่างพวกเขาและพวกเรา (us and them) ในระดับปัจเจกอัตลักษณ์ของบุคคลถูกสร้างขึ้นภายในกระบวนการทางสังคม ของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวเรา” (ego) และ “คนอื่น” (other) อัตลักษณ์จึงเป็นการประสานกันระหว่างการนิยามจากภายในและการนิยามจากภายนอก หรือระหว่างกลุ่มชนและปัจเจกบุคคล

ความแตกต่างของการผลิตอัตลักษณ์ระหว่างการนิยามจากภายในและภายนอก เห็นได้ชัดในเรื่องกลุ่มและประเภท (group and category) ซึ่งกลุ่มเป็นการรวมตัวกันของคณะบุคคลที่รวม

ความถึงการเป็นสมาชิกโดยการตระหนักรู้ของทุกคน ส่วนประเภทเป็นการรวมกลุ่มที่ถูกนิยามตามกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้น โดยนักสังคมวิทยาหรือนักมานุษยวิทยา กลุ่ม (group) เป็นการรวมกลุ่มแบบสำนึกรู้ด้วยตัวเอง (self - conscious) ที่มีรากฐานมาจากกระบวนการนิยามจากภายใน ขณะที่ประเภท (category) เป็นการนิยามจากบุคคลอื่น เป็นการนิยามจากภายนอก (Jenkins, 1998 : 53 - 56 อ้างถึงใน วรเมธ ยอดบุน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548)

โดยสรุปแล้ว การระบุความเป็นตัวตนของตนเอง (self - identification) ไม่ว่าจะโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มไม่ใช่เรื่องของกลไก ของการก่อรูปอัตลักษณ์เพียงอย่างเดียว ผู้คนไม่ได้อยู่ในสถานะที่จะเลือกสิ่งที่จะพวกเขาจะเป็นหรืออัตลักษณ์ของพวกเขาเสมอไป ความแตกต่างทางอำนาจจะเป็นตัวสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลร่วมกำหนดด้วย รวมถึงการแบ่งแยกที่มาจากภายนอก (external categorization) ก็เป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างของคนและกลุ่มเช่นเดียวกัน

อัตลักษณ์ที่เกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในช่วงเริ่มแรกของชีวิต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผลิตขึ้นภายในสถานที่หรือเวลาที่เฉพาะของท้องถิ่นหรือภูมิภาค เป็นรูปแบบที่มีวิธีการเกิดขึ้นแตกต่างกัน ทั้งนี้ก็เพราะมีความแตกต่างกันด้านสังคมและผลประโยชน์ในแต่ละพื้นที่และแต่ละช่วงเวลา นอกจากนี้การแบ่งแยกกลุ่มต่าง ๆ ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม จะทำให้เด็กรู้ว่าเขาเป็นใครก็เพราะจะมีคนอื่น ๆ คอยบอกเขาตลอดเวลา ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาก็就会有ความแตกต่างกันไปแล้วแต่บริบท ดังนั้นแม้ว่าลักษณะความเป็นกลุ่มต่าง ๆ จะเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมในช่วงแรก ๆ ของชีวิต แต่ความโดดเด่นและการปฏิบัติจะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ที่เฉพาะ อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่แข็งแกร่งหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตรงกันข้ามอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตลอดเวลา (socially constructed) ซึ่งสอดคล้องกันกับแนวคิดที่ว่าความเป็นตัวเอง เกิดจากการสร้างตัวตนจากภายในตัวตนอย่างแท้จริงโดยอาจเป็นไปแบบใช้จินตนาการหรือ คล้ายกับเรื่องที่เราสร้างเองเหมือนกับการสนทนากันทางอินเทอร์เน็ต คือ ไม่มีการจำกัดการแสดงออก ไม่ต้องนำเสนอหรือบรรทัดฐานของส่วนรวมมาพิจารณาประกอบในการแสดงตัวตน ส่วนอัตลักษณ์ของส่วนรวมมักจะเกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตหรือมีปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมประกอบ และก็อาจมีความเป็นตัวตนของตนเองอย่างแท้จริงร่วมอยู่ด้วยก็ได้ เพราะทุกคนล้วนมีมิติแห่งการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันหรือถือได้ว่าเป็นความเป็นส่วนตัว ดังนั้นความเป็นส่วนตัวและความเป็นส่วนรวมก็เป็นสิ่งที่มีขอบเขตทับกันอยู่ จนบางครั้งก็ดูเหมือนเข้าใจอย่างกระจ่างแต่ในบางครั้งก็คลุมเครือไม่ค่อยเข้าใจ จุดมุ่งหมายจึงควรอยู่ที่การพิจารณาความสัมพันธ์กันมากกว่า แทนที่จะพิจารณาแบบแยกส่วน จึงจะสามารถเข้าใจถึงความแตกต่างได้ โดยดูจากความเป็นมนุษยชาติ คือเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ด้วยกัน พฤติกรรมของบุคคล และประสบการณ์ ดังนั้นจึงเห็นว่าควรเริ่มต้นในระดับของเรา (Self) ก่อนนั่นคือสำรวจอัตลักษณ์ของตนเองให้เข้าใจเสียก่อน

3. ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักในการปฏิบัติที่คนเราจะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่งๆ ที่กำหนดไว้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้ ฉะนั้นการขัดเกลาจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราอยู่ด้วยในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มซึ่งทำให้นุญย์เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนหรือตัวของตัวเองคือ ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นมนุษย์ต่างจากคนอื่น สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิดประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบหรือตามความเหมาะสมในกลุ่ม การขัดเกลาทางสังคมจึงมีกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อนและสิ่งที่เรารู้จักนี้อาจจะแสดงออกมาในรูปแบบลักษณะโดยบุคคลจะต้องผูกพันกับ โครงสร้างที่มีอยู่ ความผูกพันนี้จะแสดงออกมาในรูปแบบที่บุคคลจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ และบทบาทในเรื่องต่างๆ เช่น การงาน การปกครอง การศึกษา การศาสนา การมีครอบครัว การนันทนาการ เป็นต้น

สังคมจะกำหนดรูปแบบและหล่อหลอมบุคลิกภาพของตน ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ โดยสังคมจะหล่อหลอมมนุษย์ผ่านสถาบันพื้นฐาน คือ สถาบันครอบครัวเป็นอันดับแรก เพื่อขัดเกลาเสริมต่อจะได้เป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยสังคมจะมีส่วนสร้างความสำนึก ความประทับใจ คุณค่าทางวัฒนธรรมและแบบแผนพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมอย่างแท้จริง นั่นคือ สังคมจะเปลี่ยนสภาพของบุคคลจากสภาพทางชีวภาพมาเป็นบุคคลของสังคม การที่จะเป็นบุคคลของสังคมได้ จะต้องมีบุคลิกภาพหรือคุณลักษณะต่างๆ ที่บุคคลมีอยู่ อันเป็นผลผลิตที่ได้จากการอยู่ร่วมกันในสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2536:48) จะเห็นว่าการขัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อการปรับตัวหรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยมีครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน ฯลฯ เป็นตัวขัดเกลา

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2532 ได้ให้ความหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมว่าเป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอน สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างได้อย่างราบรื่น กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเริ่มขึ้นตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดขึ้นมาในโลก ตัวแทนของสังคมตัวสำคัญที่ทำหน้าที่ในเรื่องนี้ ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ศาสนา โดยบุคคลจะได้รับทราบ เรียนรู้คุณธรรม คุณค่า และอุดมคติที่สังคมยึดมั่นผ่านทางตัวแทนเหล่านี้ บุคคลจะได้เรียนรู้บรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคม จิตใจของบุคคลจะได้รับการขัดเกลาให้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมของสังคม และพร้อมที่จะทำตามแนวทางที่สังคมต้องการ การขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นทั้งแบบที่จงใจ เช่น การอบรมสั่งสอนโดยพ่อแม่ และครูอาจารย์ และแบบที่ไม่จงใจ เช่น การเลียนแบบการกระทำในกลุ่มเพื่อน หรือสื่อมวลชนต่างๆ

สุพัตรา สุภาพ (2546) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มหนึ่งๆ กำหนดหรือวางไว้เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

บรูซ เจ. โคเฮน และ เทอร์รี แอล. ออร์บุง (1990) ได้ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคมไว้ว่า หมายถึง ขบวนการที่มนุษย์เรียนรู้วิถีชีวิตของสังคมของตน และพัฒนาความสามารถในการทำหน้าที่ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม การขัดเกลาทางสังคมเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต ซึ่งจะเกิดขึ้นในทุกช่วงอายุและในทุกขั้นของชีวิต

ริชาร์ด ที. แซฟเฟอร์ (2003) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นขบวนการที่ผู้คนเรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม และการกระทำที่เหมาะสมสำหรับสมาชิกของวัฒนธรรมนั้นๆ

ดังนั้น การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ต้องประสบอยู่ตลอดชีวิต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม แต่มนุษย์ก็ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิดเพราะมนุษย์ยังไม่มีพัฒนาการบางอย่างที่จำเป็นต่อการอยู่รอด เช่น การดำรงชีวิต การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อให้ความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักการปฏิบัติที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ หรือระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่งๆ ที่กำหนดไว้ เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันได้ ดังนั้น การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก และทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกที่ว่าตนเป็นมนุษย์ต่างจากคนอื่น

ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การขัดเกลาทางสังคมโดยตรง และการขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม (สุพัตรา สุภาพ, 2546)

การขัดเกลาทางสังคมโดยตรง เป็นการอบรมที่ต้องการให้บุคคลทำตามระเบียบแบบแผนของกลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ บอกให้รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก เรามักพบเห็นการขัดเกลาแบบนี้ในครอบครัว โรงเรียน และวัด

การขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม เป็นการอบรมโดยที่ไม่ต้องการจะให้ประโชชน์แก่บุคคลโดยตรงเหมือนอย่างแรก แต่อาจจะอยู่ในรูปของการเลือกแบบในสถานการณ์บางอย่าง

เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในสถานการณ์นั้น ยกตัวอย่างเช่น เด็กอาจจะเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อแม่โดยไม่รู้ตัว เช่น พ่อแม่ชอบใช้คำหยาบ เด็กก็จะใช้คำหยาบด้วย เป็นต้น

4. แนวคิดเรื่องการแบ่งงานระหว่างเพศ (Sexual Division of Labour)

การแบ่งงานระหว่างเพศ เป็นการจัดสรรชายและหญิงในกระบวนการแรงงานบนพื้นฐานแห่งเพศ ระบบนี้ยังรวมถึงกระบวนการกระจายทรัพยากรและผลประโยชน์บนพื้นฐานเดียวกันในองค์กรทางสังคมเฉพาะองค์กร กลไกนี้เป็นกระบวนการที่มีลักษณะเคลื่อนไหว (dynamic process) และไม่ตายตัว (not rigid) (Edholm, Harris and Young 1977 อ้างถึงใน วณี บางประภา ชาติประเสริฐ , 2533)

การศึกษาของนักสตรีนิยมเมื่อไม่นานมานี้แสดงให้เห็นว่า การแบ่งงานระหว่างเพศไม่ได้จำกัดเพียงภายในบ้านเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นในระดับชาติและระดับนานาชาติ ซึ่งมาจากการรุกและการพัฒนาการของทุนนิยมอีกด้วย สำหรับมาเรีย มิส นักสตรีนิยมผู้หนึ่งเห็นว่าเรื่องนี้เป็น “ปัญหาทางโครงสร้าง ในสังคมทั้งหมด” (Mies : 1981)

จากการคิดค้นของนักทฤษฎีแนวสตรีนิยม ต่างมีความเห็นร่วมกันว่า การแบ่งงานระหว่างเพศเกิดจากระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ร่วมกับทุนนิยมขณะที่ฮาร์ทมัน (Hartmann:1981) แห่งสำนักชายเป็นใหญ่ (The Patriarchy School) อ้างประวัติศาสตร์การต่อสู้ ของกรรมกรชายในทศวรรษที่ 40 และ 50 ของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในการกีดกันคนงานหญิงจากวงการแรงงาน โดยได้รับการสนับสนุนจากระบบทุนนิยม ทำให้หญิงกลายเป็นเพียงแม่บ้านและเกิดการแบ่งงานระหว่างเพศขึ้นซึ่งดำรงมาจนปัจจุบัน แม้ภายหลังหญิงมีโอกาเข้าสู่แรงงานอีกแต่ก็อยู่ในงาน “เฉพาะหญิง” ส่วนนักทฤษฎีสตรีนิยมหลายคนแห่งซัสเซก (Sussex) เน้นเรื่องการเป็นรองของหญิง (Subordination of Women) ได้พุ่งเป้าไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชาย (gender relations) โดยตรงและมองว่าในความสัมพันธ์นี้หญิงอยู่ในสภาพเสียเปรียบเป็นรอง โดยมีชายเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่า และความสัมพันธ์ที่เป็นรองนี้ก็จัดอยู่ภายใต้การแบ่งงานระหว่างเพศ (Whitehead,1979/ Mackintosh , 1984)

ส่วนสำนักบิเลเฟลด์ (The Bielefeld School) เห็นว่าแรงงานระหว่างเพศเกิดจากการกดขี่ของชาย (ร่วมกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งสถาบันครอบครัว) ตั้งแต่ยุคโบราณเมื่อเกิดการสะสมทรัพย์สินส่วนบุคคลขึ้น เช่น สัตว์เลี้ยง และการที่ชายได้สะสมหญิงไว้เป็นสินค้าสำหรับค้าขายในการสมรส นอกจากนี้อุตสาหกรรมแม่ศรีเรือน (Housewifization) และการล่าแม่มด (Witch Hunt) ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 14-15 เป็นปัจจัยในประวัติศาสตร์ยุโรปที่กดขี่ผู้หญิงให้ยอมรับสถานภาพของตนในการแบ่งงานระหว่างเพศ (Mies , 1981a)

สำหรับแนวคิดของโครงสร้างหน้าที่นิยมที่มีทฤษฎีว่าด้วยครอบครัวและความแตกต่างของบทบาทระหว่างเพศ ของ ทัลคอต พาร์สัน (Talcot Parsons) เป็นแม่แบบก็ได้วางบทบาทของผู้หญิงไว้ในโครงสร้างของครอบครัว เขาเสนอว่าบทบาทขั้นพื้นฐานของหญิงคือ การสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว เขาได้นิยามบทบาทของหญิงในการให้กำเนิดบุตรและการเลี้ยงดูเด็กว่าเป็นบทบาทการแสดงออกที่ชัดเจน ซึ่งบทบาทเหล่านี้ถือเป็น โครงสร้างและหน้าที่ภายในครอบครัว สำหรับบทบาทของชายเนื่องจากไม่ต้องทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น จึงเหมาะกับการมีหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสังคมภายนอก แนวคิดนี้มีพื้นฐานจากความต้องการหลีกเลี่ยงความตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้น ระหว่างระบบอาชีพที่พัฒนาขึ้นในสังคมยุคแห่งอุตสาหกรรม

เองเกลส์ มีแนวคิดจากงานค้นคว้าของเลวิส มอร์แกน ชื่อ Ancient Society ที่ได้วิเคราะห์สถานภาพของหญิงในประวัติศาสตร์โดยใช้แนววิถุนิยม เขาแบ่งยุคในประวัติศาสตร์จากที่มอร์แกนเคยแบ่งไว้ 3 ยุค ซอยย่อยเป็น 9 ยุค และชี้ว่าเคยมียุคที่มีการสืบเชื้อสายทางมารดา (matriline) และเป็นยุคที่หญิงมีอิสระและเท่าเทียมกับชาย ยุคดังกล่าวซึ่งมีลักษณะสังคมแบบคอมมูน ผู้หญิงไม่เพียงแต่จะมีอิสระในทุก ๆ ด้านรวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ แต่ยังสามารถทำอะไรก็ตามในปลายสมัยกลางของยุคอนุอารยธรรม เมื่อการผลิตพัฒนาถึงขั้นรู้จักการเพาะปลูกและล่าสัตว์ ชายได้มีโอกาสที่จะเริ่มต้นสะสมทรัพย์สินส่วนบุคคลโดยเฉพาะสัตว์เลี้ยง (เนื่องจากเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตในการล่าสัตว์) และโอกาสนี้เองที่ชายสามารถเปลี่ยนการสืบทายาทจากสายมารดาเป็นสายบิดา (patriline) (Engels, 1972 :68)

ตามทัศนะของเองเกลส์ ทุนนิยมจะทำลายความแตกต่างระหว่างเพศและปฏิบัติต่อคนงานทั้งหมดอย่างเท่าเทียมกัน ผู้หญิงจะเป็นอิสระทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องพึ่งพาชาย และจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกับชาย จะจัดทรัพย์สินส่วนบุคคลและปลดปล่อยหญิงและชายจากทุนนิยม (Hartmann, 1981)

ในมุมมองทางด้านสถาบันของความแตกต่างทางเพศ จะเน้นหน้าที่ที่มีลักษณะแตกต่าง โดยเฉพาะ กล่าวคือเพศหญิงจะให้ความสำคัญในเรื่องของการมีและเลี้ยงดูทารก ความรับผิดชอบในการเป็นมารดา สิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวกำหนดสำคัญของการแบ่งงานอย่างกว้างๆ สำหรับผู้หญิงโดยทั่วไป รากฐานเหล่านี้เข้ากันได้ดีกับหน้าที่ของภรรยา มารดา และผู้ทำงานบ้าน ซึ่งแตกต่างจากหน้าที่ของผู้ชายที่จะมีพื้นฐานต่างออกไป ผู้หญิงจะพัฒนาการตีความหมายเกี่ยวกับความสำเร็จ ผลประโยชน์และคุณค่าที่มีลักษณะแตกต่างเฉพาะ และเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับภารกิจที่จะเปิดความสัมพันธ์ “การดูแลเอาใจใส่ต่อผู้อื่น” (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540:292)

ความไม่เสมอภาคทางเพศนั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดการแบ่งงานของเพศชายและเพศหญิง โดยมีหลักการที่เป็นลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ ประการแรก ชายและหญิงไม่เพียงมีฐานะที่แตกต่างกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังมีฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันด้วย โดยเฉพาะผู้หญิงจะได้รับ

ทรัพยากรทางวัตถุ สถานภาพทางสังคม อำนาจ และโอกาสที่จะสร้างความเป็นตัวของตัวเอง (self-actualization) น้อยกว่าผู้ชาย ซึ่งมีส่วนร่วมในฐานะทางสังคมไม่ว่าจะเป็นฐานะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของชั้นสังคม เชื้อชาติ อาชีพ ชาติพันธุ์ ศาสนา การศึกษา สัญชาติ และปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ทางสังคม ประการที่สอง ความไม่เสมอภาคต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วเป็นผลมาจากองค์กรของสังคมไม่ใช่เกิดจากความแตกต่างที่สำคัญทางชีววิทยา และบุคลิกภาพระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย สำหรับหลักการสำคัญสำหรับหลักการสำคัญประการที่สามของทฤษฎีความไม่เสมอภาคทางเพศนั้นก็คือ ถึงแม้ว่าปัจเจกบุคคลมนุษย์จะมีความแตกต่างกันในด้านศักยภาพและลักษณะสำคัญต่างๆ ก็ไม่มีแบบแผนความแตกต่างทางธรรมชาติที่สำคัญใดๆ ที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศ ตรงกันข้ามมนุษย์ทุกคนถูกทำให้แตกต่างกัน โดยความจำเป็นที่ฝังอยู่ในส่วนลึกในการที่จะแสวงหาความเป็นอิสระในการที่จะสร้างความเป็นตัวเองให้เกิดขึ้น และความบีบคั้นที่ทำให้มนุษย์ปรับตัวให้เข้ากับข้อจำกัดและโอกาสต่างๆ ภายในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ ดังนั้นในการกล่าวว่ามี ความไม่เสมอภาคทางเพศ จึงเท่ากับเป็นการอ้างว่าสตรีโดยสถานการณ์แล้วมีอำนาจน้อยกว่าผู้ชาย ในการที่จะตระหนักถึงความจำเป็นที่มีอยู่ร่วมกับผู้ชายในการที่จะเป็นตัวของตัวเอง หลักการประการที่สี่ ทฤษฎีความไม่เสมอภาคทางเพศทุกทฤษฎีต่างถือว่าหญิงและชายจะมีการโต้ตอบ หรือก่อให้เกิดข้อขัดแย้งต่อกันได้โดยง่าย ทฤษฎีความแตกต่างทางเพศที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคของชีวิตในสังคมถือว่าความแตกต่างทางเพศไม่ว่าจะมีสาเหตุมาจากอะไรก็ตามมีลักษณะที่ยั่งยืน ฝังลึกลงไป ในบุคลิกภาพและจะเปลี่ยนแปลงกลับคืนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2540:293-294)

จากแนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นถึงรากเหง้าแห่งการแบ่งงานระหว่างเพศ จากประวัติศาสตร์ รวมถึงแนวคิดและบทบาทการแสดงออกทางเพศรวมถึงสิ่งสำคัญอื่นๆ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจต่อวิชาชีพอพยาบาล ว่าเหตุใดจึงเหมาะกับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นอันหลากหลายจากข้อคิดที่ได้จากแนวคิดข้างต้น นอกจากนั้นกรอบแนวคิดข้างต้นซึ่งมาจากการพยายามเรียกร่องความเท่าเทียมกันทางอาชีพของเพศหญิง ว่าควรถึงเวลาแห่งอิสระในการทำงาน ทำให้ผู้วิจัยเห็นพ้องด้วยว่าปัจจุบันความเท่าเทียมกันควรถือกำเนิดขึ้นได้ภายใต้ยุคแห่งโลกาภิวัตน์นี้ เพียงแต่เสริมแนวคิดกลับกันว่าฝ่ายชายก็ควรจะมีโอกาสได้ทำงาน นั่นคือ อาชีพพยาบาลที่สังคมถือว่าเป็นงานของฝ่ายหญิงได้ด้วยเช่นกัน

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับ นักศึกษาพยาบาลชายในประเทศไทยนั้นยังไม่ค่อยมีผู้ทำการศึกษามากนัก หรือที่มีก็จะเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และความเครียดที่มีผลจากทัศนคติของสังคมที่มีต่อพยาบาลชาย ส่วนการศึกษาถึงลงไปถึงเรื่องของอัตลักษณ์นั้นยังไม่เคยมีผู้ทำการศึกษามาก่อน รวมถึงเรื่องการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาในคณะพยาบาลศาสตร์ของนักศึกษาพยาบาลชาย ผู้ศึกษาจึงต้องอาศัยเอกสาร บทความ รวมถึงวารสารข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เพื่อนำมาศึกษาพิจารณาประกอบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งโดยมากแล้วจะเป็นผลงานจากต่างประเทศ ทำให้เป็นอุปสรรคในการค้นหางานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างยิ่ง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความคิดเห็นว่าการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาวิจัยในประเด็นที่เหมือนหรือคล้ายกันต่อไป

ภาษาไทย

1. นงลักษณ์ เชษฐภักดีจิตร (2541) ได้ทำการศึกษาวิจัยที่สัมพันธ์กับความตั้งใจในการเลือกอาชีพ ของนักเรียนหญิงมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 6 ปีการศึกษา 2540 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การเลือกศึกษาวิชาชีพพยาบาล ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ นักเรียนหญิงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความตั้งใจที่จะเลือกศึกษาวิชาชีพพยาบาลในระดับน้อย ซึ่งมีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์และสามารถร่วมทำนายความตั้งใจที่จะเลือกศึกษาวิชาชีพพยาบาลมีทั้งสิ้น 8 ตัวแปร คือ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง ได้แก่ มารดา บิดา ญาติผู้ใหญ่ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของบิดา ค่านิยมและแรงจูงใจที่จะเข้าสู่วิชาชีพพยาบาลด้านความก้าวหน้าในงาน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ประกาศนียบัตรของบิดา การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของมารดา ค่านิยมและแรงจูงใจที่จะเข้าสู่วิชาชีพพยาบาลด้านรายได้หรือเงินเดือน และรายรับของนักเรียนที่ได้รับจากบิดา มารดาเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวซึ่งมีความสัมพันธ์สามารถร่วมทำนายได้ ส่วนตัวแปรที่ไม่มี ความสัมพันธ์ ได้แก่ การศึกษาของมารดา เจตคติต่อวิชาชีพพยาบาล ค่านิยมและแรงจูงใจที่จะเข้าสู่วิชาชีพด้านลักษณะงานและด้านการได้รับการยกย่องให้เกียรติ

2. เรมวถ นันทศุภวัฒน์ และ บุญทิชชา จิตต์ภักดี (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยจูงใจในการเลือกเรียนวิชาชีพการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล ศึกษาในประเด็นหลัก 5 ประการ คือ (1) การให้ความหมายการพยาบาล (2) เหตุผลในการเลือกเรียนวิชาชีพการพยาบาล (3) บุคคลหรือสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเลือกเรียนวิชาชีพพยาบาล (4) ภาพลักษณ์ของวิชาชีพพยาบาล (5) การพยาบาลมีคุณค่าหรือความหมายต่อนักศึกษา

ผลการศึกษา นักศึกษาพยาบาลให้ความหมายของการพยาบาลใน 2 อันดับแรก คือ การรักษาการดูแลและฟื้นฟูให้ผู้ป่วยหายจากโรค และการให้การดูแลช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วย สำหรับเหตุผลในการเลือกเรียนวิชาชีพการพยาบาล คือ จบแล้วมีงานทำและเป็นอาชีพที่มั่นคง ต้องการนำความรู้มาช่วยเหลือผู้อื่น และชอบหรือรักในวิชาชีพพยาบาล คือ การได้รับคำแนะนำจากครูแนะแนวที่โรงเรียน ส่วนภาพลักษณ์ของวิชาชีพการพยาบาลเป็นไปทางด้านบวก สรุปได้ว่าปัจจัยจูงใจของนักศึกษาในการเลือกเรียนวิชาชีพพยาบาลเกิดขึ้นทั้งปัจจัยภายในตัว และภายนอกตัวนักศึกษา โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่นักศึกษาได้รับทั้งจากทางตรงและทางอ้อมจะสะท้อนภาพให้นักศึกษาเลือกเรียนวิชาชีพการพยาบาลได้อย่างอิสระ เหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับปัจจัยจูงใจภายในของนักศึกษา

3. สุภางค์ จันทวานิช (2534) ได้ทำการศึกษาการจัดช่วงชั้นทางสังคม : เกียรติภูมิของอาชีพต่างๆ ในสังคมไทย สรุปได้ว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคมเป็นระบบที่บุคคลในสังคมถูกประเมินให้อยู่ในลำดับชั้นที่แตกต่างกัน โดยพิจารณาจาก ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ แบบแผนของชีวิตในสังคม ความสะดวกสบายและอำนาจที่สมาชิกในสังคมได้รับ ซึ่งทั้งหมดของความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่เราต้องเผชิญอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน ซึ่งการศึกษาเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมจะต้องอาศัยตัวชี้ต่างๆเป็นเครื่องมือในการวัด และตัวชี้บ่งที่นิยมใช้เสมอได้แก่ อาชีพ การศึกษา และรายได้ ซึ่งบุคคลที่มีสิ่งดังกล่าวแตกต่างกัน จะทำให้อยู่ในชนชั้นที่แตกต่าง

จากทฤษฎีการจัดช่วงชั้นทางสังคม ผู้ศึกษาจะนำมาศึกษาพฤติกรรมและการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อในคณะพยาบาลศาสตร์โดยใช้ตัวชี้วัดการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมคือ อาชีพ การศึกษา และรายได้ ซึ่งมีความเชื่อว่า การที่บุคคลมีความแตกต่างกันในเรื่องดังกล่าว จะมีการกระทำทางสังคม มีแบบแผนการดำเนินชีวิต มีความเชื่อ ความคิดและการตัดสินใจที่แตกต่างกัน

4. พัชรินทร์ ปิยวนิชพงษ์ (2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความต้องการเลือกประกอบอาชีพส่วนตัวของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่าง เป็นนิสิตชั้นปีที่ 4 จาก 4 คณะคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และคณะศิลปกรรม คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี และคณะรัฐศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 391 คน โดยมีการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามพบว่า

1.อาชีพบิดา-มารดา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพของบุตร

2. รายได้ของบิดา-มารดาไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการประกอบอาชีพส่วนตัว ผู้วิจัยให้เหตุผลว่าเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มที่มาจากครอบครัวที่บิดา-มารดาไม่มีรายได้ปานกลาง และดีใกล้เคียงกันจึงไม่มีผลต่อบุตรในการเลือกประกอบอาชีพ

3. สาขาวิชาที่เรียนมามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพส่วนตัว

4. ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความต้องการเลือกประกอบอาชีพส่วนตัว

5. ความต้องการประกอบอาชีพส่วนตัว ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการความสำเร็จสูง ผู้วิจัยให้เหตุผลว่า ผู้มีความสำเร็จในด้านการเรียนดีไม่เลือกประกอบอาชีพส่วนตัว เขาอาจจะเลือกศึกษาต่อในระดับสูงๆ ก็ได้ เพราะเขามีโอกาสดีกว่า

5. สุวีริยา สุวรรณโคตร (2538) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยส่วนบุคคล อ้อมโนทัศน์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กับการปรับตัวของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข สรุปได้ว่านักศึกษาพยาบาลจำเป็นต้องมีการปรับตัวอย่างมากในทุกด้าน ซึ่งจะช่วยให้นักศึกษาสามารถเผชิญกับความเครียดหรือปัญหาต่างๆ ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงได้อย่างเหมาะสม ในการที่จะพัฒนาการปรับตัวนั้น จำเป็นจะต้องทราบระดับการปรับตัวในปัจจุบัน และทราบปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการปรับตัวด้วย การปรับตัวสามารถวัดได้จากพฤติกรรมที่แสดงออก และความรู้สึกลึกซึ้งที่นักศึกษาพยาบาลมี ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถด้านการปรับตัว และมีอิทธิพลร่วมกันกำหนดพฤติกรรมปรับตัวได้แก่ อิทธิพลของสภาวะพื้นฐานทางกายเชิงชีววิทยา อิทธิพลของสภาวะแวดล้อม และอิทธิพลของสภาวะความเป็นตนและนอกจากนี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะมีผลต่อการปรับตัวเช่นกัน

6. นิตินันท์ พันทวี (2539) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมลักษณะบทบาททางเพศ และการสนับสนุนทางสังคมกับความเครียดในบทบาททางเพศ รวมทั้งการสนับสนุนทางสังคมกับความเครียดในบทบาทของนักศึกษาพยาบาลชาย วิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จากการศึกษา นักศึกษาพยาบาลชายมีความเครียดในบทบาท โดยมีปัจจัยหลายๆอย่างที่เป็นสาเหตุ และมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงบทบาท ของนักศึกษาพยาบาลชาย โดยความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ลักษณะบทบาททางเพศ และการสนับสนุนทางสังคมสร้างความเครียดในบทบาทแก่นักศึกษาพยาบาลชาย

7. พันตำรวจโท สุนทร เพราะสุนทร (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจไทย เป็นการศึกษาถึงบุคลิกภาพและอัตลักษณ์ของอธิบดีกรมตำรวจ เพื่อเป็นการนำเสนอแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการพิจารณา และพยากรณ์พฤติกรรมที่อาจเป็นไปได้ของอธิบดีกรมตำรวจ นอกเหนือไปจากการพิจารณาเพียงความอาวุโส ความรู้ความสามารถและผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้ได้บุคคลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตำแหน่งนี้

ผลการศึกษาพบว่า อธิบดีกรมตำรวจไทย 23 ท่านในอดีต ได้ถูกจัดแบ่งตามประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น 4 ประเภทที่แตกต่างกัน กล่าวคือ อัตลักษณ์แบบปรับตัว อัตลักษณ์แบบยอมตาม อัตลักษณ์เชิงบังคับ และอัตลักษณ์แบบถอนตัว อัตลักษณ์ที่แตกต่างกันนั้นเป็นผลมาจากภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนลีลาการปฏิบัติงานที่มีลักษณะแตกต่าง จึงเป็นการยืนยันถึงความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ และภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ ของอธิบดีกรมตำรวจแต่ละท่าน ขณะเดียวกันอธิบดีที่จัดอยู่ในอัตลักษณ์แต่ละประเภทได้แก่ อัตลักษณ์แบบปรับตัว อัตลักษณ์แบบยอมตาม อัตลักษณ์เชิงบังคับ และอัตลักษณ์แบบถอนตัว จะมีลักษณะพฤติกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า อัตลักษณ์เป็นเครื่องมือในการอธิบายและพยากรณ์พฤติกรรมของผู้บริหารอธิบดีกรมตำรวจได้เป็นอย่างดี

ภาษาอังกฤษ

1. ดัลลาส ไอแซค และ มาริลีน พูล (Dallas Isaacs & Marilyn Poole, 1996) ได้ทำการศึกษาถึงการเข้ามาในอาชีพพยาบาลของผู้ชายโดยผ่านเรื่องราวของชาย 3 คนที่ได้เก็บข้อมูลมา ได้กล่าวถึงการไม่สมดุลของการเป็นส่วนสำคัญภายในระบบชายเป็นใหญ่ซึ่งขัดกับอาชีพพยาบาล โดยผ่านคำถามสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับอิทธิพลของทัศนคติที่มีต่อระบบชายเป็นใหญ่ และได้ให้คำแนะนำที่มาจาก Morgan (Discovering Men, Routledge, London, 1992) ซึ่งอธิบายว่าลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) มัน ไม่ได้มีหรือมีอยู่ในลักษณะที่แน่นอนแต่ถูกสร้างขึ้น โดยผ่านการอบรมเลี้ยงดู ประกอบกับมีความสัมพันธ์ระหว่างชายกับชายและหญิงกับชาย ในประเด็นของการที่จะทำความเข้าใจ Masculinity นี้ต้องตั้งทัศนคติโดยคำนึงถึงความผันแปรเปลี่ยนแปลงซึ่งขึ้นอยู่กับระดับการมีความสนับสนุนจากการอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน และการถูกสร้างขึ้นใหม่ของระบบชายเป็นใหญ่ โดยให้ความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นชายในจุดนี้เข้าไปพิจารณาพยาบาลผู้ชายที่ทำงานในปีแรก เพื่อจะทดสอบให้ทราบถึงกระบวนการสร้างลักษณะที่พึงทำให้ประสบความสำเร็จ

ลักษณะของความเป็นชายถือเป็นประเด็นเรื่องเพศที่ยังมีประเด็นเกี่ยวข้องอื่นๆมาประกอบ อันนำไปสู่การมีอัตลักษณ์ต่างกัน นั่นก็คือ อายุ สถานะ ชนชั้นชาติพันธุ์ ซึ่งทุกส่วนได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่หยุดนิ่ง ในกระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคมเกี่ยวกับการสร้างและการสร้างขึ้นใหม่ของลักษณะความเป็นชายได้ (Connell 1987 อ้างถึงใน Dallas Isaacs & Marilyn

Poole, 1996, P.41) ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจความเป็นชายบนพื้นฐานของการปฏิบัติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในหลายภาคส่วน คือ ทั้งจากสถานที่ทำงาน สถาบันการศึกษา และฐานะหรือตำแหน่งทางสังคม ส่วนในเรื่องความแตกต่างระหว่างผู้ชาย คือความเกี่ยวข้องที่มีมากมายซึ่งได้รับจากชนชั้น ความรู้สึกทางเพศ เชื้อชาติ และชาติพันธุ์ รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ของเขาเหล่านั้น

ผลการวิจัยทำให้ทราบว่าขณะนี้สิ่งสำคัญอย่างมากสำหรับการอยากเป็นพยาบาล คือการนำความต้องการวุฒิการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมาพิจารณาเป็นสำคัญ ส่วนการดำเนินอาชีพหลังจากมีวุฒิการศึกษาแล้วคือการได้มาซึ่งอำนาจ (Power) กล่าวคือการมีวุฒิหรือใบประกาศทำให้ได้มีอาชีพและจากอาชีพนี้เองพวกเขาจะคิดว่าการเป็นพยาบาลแสดงถึงการมีพลังอำนาจบางอย่าง โดยเฉพาะการได้ช่วยเหลือผู้คนทั่วไป ลักษณะความเป็นชายก็มีผลก่อให้เกิดปัญหาในอาชีพได้เช่นกันเนื่องจากการไม่ได้รับความเท่าเทียมในสิทธิแห่งการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน อันเนื่องมาจากการมีเพศหญิงเป็นชนส่วนใหญ่ในแวดวงอาชีพ และการเกิดความอึดอัดท่ามกลางเพื่อนร่วมงานในฐานะเป็นคนส่วนน้อย รวมถึงการแสดงออกที่มาจากความเป็นเพศชายหรือลักษณะความเป็นชายเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทำให้ต้องคำนึงและไตร่ตรองก่อนเสมอ

ผู้ถูกวิจัยคนหนึ่งอธิบายถึงประสบการณ์ชีวิตว่า เขาประสบกับปัญหาการเรียนในวิชาอักษรศาสตร์จนถูกตีด้วยไม้เรียวและรู้สึกว่ปัญหานั้นไม่สามารถหาทางออกได้จนต้องระบายด้วยการชกต่อยที่ผิวหนัง ประสบการณ์นี้เขานำไปเปรียบเทียบกับกรเป็นพยาบาลของเขา โดยกล่าวว่าลองนึกถึงกระโปรงและหมวกพยาบาลใบเล็กๆ ที่ต้องอยู่บนร่างกายอันกำยำของเขาคงต้องดูปลอมเป็นแน่ และน้องชายเขาก็คงไม่อยากจะทราบข้อเท็จจริงว่าเขาเป็นพยาบาล เขาถือว่าอาชีพพยาบาลมีผลต่อชีวิตและอัตลักษณ์ทางเพศของเขา โดยเปรียบเทียบการมาเป็นพยาบาลสำหรับผู้หญิงคืออาชีพที่ยิ่งใหญ่ดีเลิศเหมาะสม แต่สำหรับผู้ชายมันมันขัดกับความเป็นเพศชายและการยอมรับจากสังคม ในงานเลี้ยง เขาจะไม่บอกว่าเขาคือพยาบาล เพราะถ้าบอกจะต้องมีผู้คนจำนวนมากออกมาตั้งคำถามต่างๆ แบบประหลาดใจ

นอกจากนั้น ยังกล่าวว่าความต่างกันทางเพศมีผลต่อความเชื่อในอาชีพพยาบาล และความซบซึ้งของอาชีพ คือ ธรรมเนียมของประเพณีของคนส่วนใหญ่จะพิจารณาลักษณะของวิชาชีพพยาบาลโดยยึดติดกับความเป็นหญิง (Feminine) และภาวะอารมณ์ในด้านการดูแล ซึ่งเพศชายจะถูกมองว่าด้อยกว่า ประเด็นนี้เองทำให้เพศชายสำนึกในความด้อยกว่า ประกอบกับความต่างกันทางเพศจึงต้องพยายามที่จะแสดงศักยภาพออกมาให้เห็นและทำให้ชัดเจน โดยมีเรื่องความต่างกันของเพศที่ยังต้องนำมาประกอบในการพิจารณา อย่างไรก็ตามก็ดีเพศหญิงที่ได้ทำงานร่วมกับพยาบาลชายต่างก็หวังว่าพยาบาลชายจะมองข้ามเรื่องความต่างกันทางเพศนี้ได้ เพื่อการทำงานจะได้มีศักยภาพสูงขึ้น

การจัดการกับชีวิตตนเองและชีวิตการทำงานถือเป็นสิ่งยุ่งยากลำบาก ซึ่งไม่สามารถที่จะพิจารณาอัตลักษณ์ทางเพศ และความเป็นส่วนตัวได้โดยใช้เพียงเรื่องของอาชีพมาพิจารณาเท่านั้น แต่การพิจารณาจำเป็นที่จะต้องประกอบไปด้วย การวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของครอบครัว และวัฒนธรรมทางสังคมที่มีต่ออาชีพพยาบาลร่วมไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อัตลักษณ์ของเพศชายในการเป็นพยาบาลล้วนเกี่ยวข้องกับระบบสังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลผ่านการปฏิสัมพันธ์ หล่อหลอมเพศชายในวิชาชีพพยาบาลตลอดเวลา

2. แคโรลิน แมคอินทอช (Carolyn Mackintosh, 1997) ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ของผู้ชายในอาชีพพยาบาล โดยกล่าวถึงประวัติศาสตร์โดยย่อของผู้ชายกับการเป็นพยาบาลในประเทศอังกฤษ ผ่านการวิเคราะห์จากข้อมูลขั้นต้น คำบอกเล่า และการวิจัยเอกสาร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องจากประวัติศาสตร์ที่ส่งผลให้เกิดการมองอาชีพพยาบาลว่าเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับเพศหญิง หรือมองในแง่ของการมีอิทธิพลจากลักษณะเด่นที่ติดมากับเรื่องเพศ สรุปได้ว่าจากกรอบทางประวัติศาสตร์ของผู้ชายกับอาชีพพยาบาลในอังกฤษ ผู้ชายและผู้หญิงต่างก็มีบทบาทในอาชีพเท่ากัน บทบาทการดูแลผู้ป่วยของผู้ชายในการทำงานถือเป็นส่วนหนึ่งและได้รับการยอมรับจากวิชาชีพพยาบาล แต่การเป็นชนส่วนน้อยที่เนื่องจากลักษณะนิสัยที่มีความแตกต่างจากเพศหญิงนั้น การวิจัยผ่านการศึกษาทางประวัติศาสตร์ไม่สามารถที่จะอธิบายได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาทางประวัติศาสตร์มีส่วนชี้ให้เห็นว่าจากการเคารพยึดถือในหลักการงานของฟลอเรนซ์ นิงเทิล (Florence Nightingale) และเฟินวิก (Fenwick) ในเรื่องของการพยาบาลทั่วไป ซึ่งทั้งสองท่านนั้นล้วนแต่เป็นเพศหญิง รวมทั้งบทบาทการดูแลที่เกิดจากสภาพโดยธรรมชาติของเพศหญิงในการให้บริการ จึงก่อให้เกิดการให้ความหมายและคุณค่าว่าอาชีพนี้เป็นของเพศหญิงและปฏิเสธเพศชายโดยปริยาย

การไม่ขยายวงทางอาชีพพยาบาลของเพศชายนั้นมาจากสาเหตุที่ว่า การสร้างแบบแผนโดยกำหนดว่าอาชีพพยาบาลต้องเป็นเพศหญิงเพศเดียว (stereotyp) โดยปราศจากการพิจารณาลักษณะการทำงาน และมุมมองการรับรู้ รวมถึงภาพที่เห็นจากอดีต ผลผลิตทางความคิดเหล่านี้สร้างอคติ และการไม่เท่าเทียมกันในการปฏิบัติงาน ดังนั้นควรกลับไปทบทวนประเด็นเหล่านี้และควรให้ความเสมอภาคทางโอกาส ประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับทางการพยาบาลของพยาบาลชาย รวมถึงการมีจิตสำนึกในด้านบวกของบทบาทที่เป็นส่วนเติมเต็มในภารกิจทางการพยาบาลตามสถานที่ต่างๆ จากภาพอดีตของพยาบาลชาย

3. แกรนท์ และ พอตเตอร์ (Grant & Porter, 1994) ศึกษาประเด็นเรื่องเพศกับสถานที่ทำงาน โดยกล่าวว่า รูปแบบของความเป็นชายและความเป็นหญิงนั้นไม่สามารถจะแยกขาดจากกันโดยอิสระแต่ค่อนข้างจะมีผลกับสัมพันธภาพของแต่ละบุคคล การเป็นชนกลุ่มน้อยทำให้นักศึกษาชายสำนึกในความเป็นชายของเขามากขึ้น และพยายามที่จะนิยามแนวทางของกลุ่มตนให้แตกต่างจากกลุ่มนักศึกษาพยาบาลหญิง อย่างไรก็ตามอุปสรรคในเรื่องของการเป็นชนกลุ่มน้อยก็มีผลกระทบกับพวกเขาอยู่ดี

การแสดงออกของนักศึกษาพยาบาลชายจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น บ่อยครั้งเมื่อผู้หญิงทำงานด้วยพวกเขาเหล่านี้จะแสดงกริยาไม่สุภาพและดูหยาบคาย แต่ถ้าพบว่าพยาบาลชายอยู่บนหอผู้ป่วยเพียงคนเดียวก็จะลดพฤติกรรมเหล่านี้ลงเล็กน้อย นอกจากนั้นฝ่ายหญิงยังพยายามแสดงอาการตอบโต้ในลักษณะต่างๆเมื่อพยาบาลชายได้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมา

กล่าวโดยสรุปผู้ชายใช้การไตร่ตรองอย่างมากในการเลือกวิชาชีพพยาบาลซึ่งขัดกันกับธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติ โดยถือว่าเป็นวิชาชีพของเพศหญิง อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความขัดกันนี้กลับมีแรงดึงดูดที่สำคัญคือ การมีโอกาสในหน้าที่การงานมากกว่าการเรียนในสาขาอื่นเนื่องจากมีงานรองรับ รวมถึงการได้พิสูจน์ตนเองว่ามีศักยภาพที่ดีกว่าพยาบาลหญิงในบางส่วน เช่น การควบคุมสถานการณ์อันตราย และการได้รับความนับถือยอมรับจากแพทย์และเพื่อนร่วมงาน ดังนั้นทิศทางการพยาบาลชายจึงมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนสูงขึ้น

4. เดวิด เอ็น เอกสตรอม (David N. Ekstrom, 1999) เขียนเรื่อง Gender and Perceived Nurse Caring in Nurse-patient Dyads อธิบายว่าการศึกษาเรื่องเพศของพยาบาลมีการศึกษาไว้อย่างมากมายนับตั้งแต่ในปี ค.ศ. 1975 เฮนรี (Henry, 1975 อ้างถึงใน Ekstrom, 1999) พบว่าในการศึกษาประชากรที่เป็นพยาบาลชายทั้ง 13 คน ได้สรุปถึงการปฏิบัติพยาบาลตามขั้นตอนที่ได้กระทำบ่อยๆ ศึกษาเรื่องการให้การดูแลผู้ป่วยของพยาบาลชายและพยาบาลหญิงแต่ละแผนก โดยสัมภาษณ์ทหารเรือหญิง 49 คน และพยาบาลชาย 21 คน พยาบาลหญิง 5 คน พบว่าพยาบาลชายนิยมที่จะทำงานด้านเทคโนโลยีหรืองานอิสระ เช่น การดูแลผู้ป่วยที่มีอาการแบบเฉียบพลัน ผู้ป่วยจิตเวช การบริหารการพยาบาลและพยาบาลศึกษาและมักจะเลี่ยงการให้การดูแลพยาบาลผู้ป่วยที่พยาบาลหญิงมักจะมีคามเชี่ยวชาญ เช่นการพยาบาลในแผนกกุมารเวชกรรม

เคลลีและพอร์ตเตอร์ (Kelly & Porter อ้างถึงใน Ekstrom, 1999) ให้ข้อคิดว่าจากการศึกษาทำให้เห็นว่าการให้การดูแลพยาบาลผู้ป่วย ในมุมมองของคนทั่วไปยังคงเห็นว่าน่าจะทำโดยพยาบาลหญิง สอดคล้องกับความคิดเห็นของโคโดโรว (Chodorow อ้างถึงใน Ekstrom, 1999) ที่ศึกษาพบว่าผู้ป่วยจะให้คะแนนพยาบาลชายน้อยกว่าพยาบาลหญิง เมื่อคิดในแง่ของการให้การดูแลทางการพยาบาลบนหอผู้ป่วย

เอกสตรอม(Ekstorm,1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเพศกับการให้พยาบาลผู้ป่วยของพยาบาลที่ส่งผลต่อความรู้สึกและการยอมรับจากผู้ป่วย ซึ่งศึกษาโดยใช้แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นของประชากรทั้งที่เป็นพยาบาลและผู้ป่วยรวม 145 คน เกี่ยวกับการรับรู้ด้านการให้การดูแลพยาบาล ผู้ป่วยพบว่า ความคิดเห็นของทั้งพยาบาลและผู้ป่วยเกี่ยวกับการให้การดูแลพยาบาลของพยาบาลชายและพยาบาลหญิงไม่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามเอกสตรอม (Ekstorm) เสนอให้มีการวิจัยศึกษาต่อไปเกี่ยวกับความเข้าใจในการให้การดูแลพยาบาลผู้ป่วยและเรื่องเพศของพยาบาลผู้ให้การดูแล โดยอาจศึกษาได้จากพยาบาลชาย พยาบาลหญิง รวมถึงผู้ป่วยอีกด้วย

5. อิงเกิล (Ingle,1988) ได้ศึกษาพยาบาลชาย จำนวน 12 คนที่มีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาตรีโดยเฉพาะ และมีประสบการณ์การทำงานมาแล้ว โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและวิเคราะห์เนื้อหาได้โดยแบ่งงานออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มงานสนับสนุนสุขภาพะด้านร่างกาย กลุ่มงานสนับสนุนสุขภาพะด้านจิตใจ อารมณ์และจิตวิญญาณ และกลุ่มงานดูแลเป็นรายบุคคล การศึกษาได้ค่าความเชื่อมั่น0.96 และความเที่ยงตรงจากการวิพากษ์ของผู้ทรงคุณวุฒิและการสัมภาษณ์ซ้ำ โดยพบข้อสรุปเพิ่มเติมว่าพยาบาลชายนำอัตลักษณ์ของความเป็นชายไปใช้ในวิชาชีพการพยาบาลชายได้

6. อีจล์แลนด์ และบราวน์ (Egeland & Brown,1989) ได้ศึกษาพยาบาลชาย 365 คน โดยได้แยกแยะกลุ่มงานการพยาบาลออกเป็น 22 งาน พบว่ากลุ่มงานที่พยาบาลชายคิดว่าจะมีความเหมาะสมสำหรับบทบาทของพยาบาลชายนั่นคือ งานในกลุ่มงานต่างๆตามลำดับดังนี้ งานการบริหารงานในห้องฉุกเฉิน งานวิสัญญี งานการพยาบาลผู้ป่วยวิกฤต งานในห้องผ่าตัด งานการพยาบาลผู้ป่วยจิตเวช และงานพยาบาลในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนงานที่พยาบาลชายคิดว่าจะมีความเหมาะสมน้อยที่สุดสำหรับพยาบาลชายคือ งานเวชกรรมทั่วไป งานคลินิกผู้ป่วยนอก งานดูแลสุขภาพที่บ้าน งานพยาบาลผู้ป่วยสูงอายุ งานพยาบาลกุมารเวชกรรม งานในห้องทำงานแพทย์และงานสูติกรรม

7. จอห์น อีวานส์ (John Evans , 1997) ได้ศึกษาในประเด็นเรื่อง ปัญหาของการแบ่งแยกเพศ และข้อดีที่ซ่อนอยู่ โดยกล่าวว่า งานพยาบาลนั้นเป็นงานที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้หญิงมากที่สุด จนแทบจะมองว่าเป็นงานเฉพาะของผู้หญิงทีเดียว เพราะลักษณะของงานนั้นเป็นลักษณะที่จะต้องเอาใจใส่ดูแลและมีการบริการที่นุ่มนวลเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นงานที่ตรงกับบทบาทของเพศหญิงอย่างชัดเจน ในขณะที่เพศชายนั้นจะมีลักษณะการแสดงออกของความเป็นชาย (masculinity)อยู่ในตัวเอง คือ ลักษณะของความเข้มแข็งจนดูเหมือนแข็งแกร่ง ไม่อ่อนโยน นุ่มนวล นอกจากนี้ยังมีลักษณะของความเป็นผู้นำและการชอบแสดงอำนาจ ซึ่งมีมาแต่สมัย

โบราณกาลแล้ว ฉะนั้น การที่เพศชายจะทำหน้าที่เป็นพยาบาลนั้นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทของงานที่มีลักษณะความเป็นเพศหญิง และการทำงานร่วมกันของพยาบาลหญิงกับพยาบาลชายจะมีข้อได้เปรียบเสียเปรียบอะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษา

ผู้ชายในงานพยาบาลนั้นแม้จะมีจำนวนเล็กน้อย แต่ก็เพิ่มจำนวนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การที่ผู้ชายยอมรับที่จะมีอาชีพเป็นพยาบาลนั้น ไม่ได้หมายความว่าบทบาทความเป็นเพศชายจะเสียไปหรือจะไปรวมกับบทบาทของเพศหญิง ในการแบ่งเพศยุคสมัยโบราณบทบาทของเพศชายจะมีลักษณะเด่น คือ ความเป็นผู้นำและมักจะแสดงออกถึงอำนาจตามสถานภาพ ผู้ชายต้องทำงานที่หนักกว่าและมีการคำนึงถึงศักดิ์ศรีเป็นหลัก แม้ว่าผู้ชายจะกระทำหน้าที่ตามลักษณะบทบาทของเพศหญิง แต่ลักษณะความเป็นชายก็ยังคงปรากฏอยู่ เพราะความคิดเรื่องการแบ่งแยกเพศยังมีอยู่ในใจของพวกเขาไม่เปลี่ยนแปลง

ภาระหนักและภาพลักษณ์ของวิชาชีพพยาบาลก็มีส่วนสำคัญ ในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นชาย อย่างไรก็ตามการแสดงออกเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในการดูแลผู้ป่วยที่พยาบาลชายจะมีลักษณะพิเศษซึ่งถือว่าเป็นข้อดีของทักษะทางการพยาบาล เกี่ยวกับเรื่องของความแข็งแรงในการทำงานหรือการพยาบาลผู้ป่วยในงานหนัก ๆ เช่น การเคลื่อนย้ายผู้ป่วยหรือจัดห้องพักรักษาผู้ป่วยเป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนจัดว่าเป็นข้อดีที่ถูกมองข้ามหรือถูกบดบังจากการให้ความหมายการพยาบาลว่าเหมาะกับเพศหญิง

8. มาการเท วิททอค และ ลอว์เรนซ์ เลียวนาร์ด (Margaret Whittock & Laurence Leonard, 2003) ศึกษาเรื่องราวแรงจูงใจ และประสบการณ์ต่างๆของผู้ชายในอาชีพพยาบาล โดยมีประเด็นต่างๆที่ปรากฏให้เห็นจากการศึกษาดังนี้

- แรงจูงใจแรกเริ่ม (Initial motivation) จากการสัมภาษณ์ พบว่าการที่มีพ่อ แม่ ผู้ปกครองและครอบครัวเป็นบุคคลที่อยู่ในแวดวงเกี่ยวกับการพยาบาล จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเลือกเข้าศึกษาวิชาพยาบาลของผู้ชาย เพราะครอบครัวมักจะอยู่เบื้องหลังการตัดสินใจ

- การดูแล (Caring) การเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวม รวมทั้งการเอาใจใส่ต่อผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญของงานพยาบาล จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ชายสามารถให้การดูแลได้ดีพอๆกับผู้หญิงเลยทีเดียว โดยบางครั้งก็พบว่าปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในการเลือกเรียนวิชาพยาบาลก็คือความต้องการที่จะดูแลครอบครัวของคนในอนาคต

- อายุและวัฒนธรรม (Age and culture) จากการสัมภาษณ์พบว่าอายุและวัฒนธรรมนั้นเป็นส่วนสำคัญที่มีผลกระทบต่อความคิดเห็นต่างๆ และระดับความเชื่อมั่นของตนเองอย่างมาก

- ประเด็นเรื่องความละเอียดอ่อน (Sensitive issues) จากการสัมภาษณ์พบว่านักศึกษาพยาบาลหญิงบางส่วนก็มีความกังวลใจ ที่จะให้การดูแลคนไข้ที่เป็นชายหนุ่ม ไม่ว่าจะเรื่องการเข้า

ห้องน้ำ หรือแม้แต่บนเตียงคนไข้ก็ตาม รวมถึงตัวคนไข้เองก็มักจะต้องการผู้ดูแลที่เป็นพยาบาลชายมากกว่า โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสรีระทางเพศ

- ประเด็นเรื่องทางเพศและอัตลักษณ์ (Issues of sexuality and identity) การสัมภาษณ์เรื่องทางเพศหรือเพศวิถี (Sexuality) เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่การเริ่มต้นคำถามนั้นยากมาก เพราะถือเป็นการไม่สมควรที่จะถามผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องเพศของเขา เพราะบางคนนั้นจะถือเป็นเรื่องส่วนตัว แต่ก็มีบางคนให้คำตอบว่าเขาแต่งงานแล้วซึ่งก็สามารถที่จะอนุมานไปได้ว่า เขายังเป็นผู้ชายอย่างแน่นอน

9. ฟิโอนา อาร์มสตรอง (Fiona Armstrong, 2002) กล่าวถึงผู้ชายในวิชาชีพพยาบาลในออสเตรเลียว่า ผู้ชายในวิชาชีพพยาบาลเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย ผู้ชายก้าวเข้ามาสู่วิชาชีพนี้ในเวลาที่ไม่ไกลเคียงกันกับที่ผู้หญิงก้าวเข้ามาเป็นวิศวกร Fiona อ้างว่านักเขียนและนักทฤษฎีบางคนกล่าวว่า ผู้ชายนั้นเข้ามาทำงานที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพพยาบาลมานานกว่าศตวรรษแล้ว แต่เมื่อ Florence Nightingale ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทด้านงานพยาบาลและมีชื่อเสียงโด่งดัง ทำให้วิชาชีพนี้กลายเป็นงานที่เป็นบทบาทของเพศหญิงไปโดยปริยาย

Fiona กล่าวว่าการมีผู้ชายเป็นเจ้าหน้าที่การพยาบาลนั้นเป็นประโยชน์มากทีเดียวเพราะผู้ชายจะรองรับอารมณ์ของคนไข้ได้ดีกว่า และไม่โมโหหรือโกรธง่ายเหมือนผู้หญิง แม้กระทั่งศัลยแพทย์ก็ยังพบพยาบาลชายทำงานอยู่ด้วยเช่นกัน เพราะทั้งพยาบาลชายและพยาบาลหญิงต่างก็ทำหน้าที่ได้ดีเท่า ๆ กัน ปัจจุบันพยาบาลชายสามารถทำงานได้ทุกตำแหน่งโดยไม่มีกรแบ่งแยกเพศและจำกัดพื้นที่ในการทำงาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

